

ارزیابی متغیرهای وضعیت توسعه پایدار شهری در شهر اندیمشک و ارائه مدل متناسب

اسحق ارجمند سیاه پوش^۱

چکیده

دستیابی به توسعه پایدار شهری مستلزم دارا بودن یک شهر از شاخصهایی است که بتواند امکانات و نیازهای یک شهر را در حد مورد نیاز تامین کند به گونه ای این نیازها نه تنها برای نسل حاضر بلکه برای نسلهای آینده هم بتواند مورد استفاده قرار گیرد. هدف مقاله ارزیابی متغیرهای وضعیت توسعه پایدار شهری در شهر اندیمشک و ارائه مدل متناسب است. روش تحقیق، پیمایشی و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه است. نمونه مورد مطالعه ۳۰۰ نفر از شهروندان اندیمشک هستند که با روش نمونه گیری احتمالی از نوع طبقه بندی متناسب با حجم و تصادفی ساده انتخاب شده اند. برای انجام مباحث آمار توصیفی و استنباطی از نرم افزار SPSS استفاده شده است. نتایج این پژوهش حکایت از رابطه مستقیم بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته می باشد. به عبارت دیگر رابطه بین مشارکت مردمی، مسایل فرهنگی، ساختار مدیریت شهری، مسایل زیست محیطی و توسعه پایدار شهری وجود دارد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، مشارکت مردمی، مسایل فرهنگی، ساختار مدیریت شهری، شهر اندیمشک.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۰/۰۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۱۲/۲۳

---

^۱. استادیار گروه جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اندیمشک، ایران (Email: e.arjmand@yahoo.com)

مقدمه

توسعه پایدار شهری، موضوع های جلوگیری از آلودگی ها محیط شهری و ناحیه ای، کاهش ظرفیت های تولید محیط محلی، ناحیه ای و ملی، حمایت از بازیافت ها، عدم حمایت از توسعه زیان آور و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می کند. توسعه پایدار شهر، به مثابه دیدگاهی راهبردی به نقش دولت در این برنامه ریزیها اهمیت بسیاری می دهد و معتقد است دولتها باید از محیط زیست شهری حمایت همه جانبه ای کنند. توسعه پایدار شهری، الگو پایدار سکونتگاهها، الگوی مؤثر حمل و نقل در زمینه مصرف سوخت و نیز شهر را در سلسله مراتب ناحیه شهری بررسی می کند، زیرا ایجاد شهر را فقط برای لذت شهرنشینان می داند. در هر حال، توسعه یعنی رشد و گسترش همه شرایط و جنبه های مادی و معنوی زندگی اجتماعی و فرایندی است در جهت بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی افراد جامعه، فرآیندی که کوششهای مردم و دولت را در بهبود اوضاع اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصاد هر محل هماهنگ کند و مردم را برای مشارکت در پیشرفت ملی توانا سازد. همچنین در برآوردن احتیاجات محسوس یک جامعه، امنیت ملی، آزادی فردی، مشارکت سیاسی و برابری اجتماعی نقش داشته باشد.

انقلاب اسلامی ایران با هدف توزیع قدرت در سطوح نخبگان و این بینش که خود مردم در عرصه های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نقش ایفا نمایند و در جهت منافع ملی گام برداشته و در نهایت در اقتدار نظام تأثیر گذار باشند به وقوع پیوست. پیدایش اکثریت فکری تازه در تقویت بعد دموکراتیک به عنوان یکی از آرمانهای انقلاب تأثیر گذار بود، گروهها و احزاب سیاسی با هدف تشویق و بکارگرفتن مردم و مشارکت دادن آنها در جهت رشد و توسعه در تمام زمینه ها ایجاد شد و ما شاهد حضور گسترده مردم در عرصه های مختلف بودیم، لکن رقابتهای ناسالم و عدم وحدت رویه خاص در مورد مسائل مختلف، به ویژه توسعه، در بین گروهها و احزاب سیاسی باعث شده که گروهها نتوانند پاسخ مناسب و منطقی به تقاضاهای مردم بدهند. در هر حال، موضوع توسعه، بیش از یک قرن است که در جامعه ایران شکل گرفته، و بطور جدی با زندگی مردم عجین شده است. لذا، توسعه پایدار، موضوعی کهنسال است. باید توجه داشت که یک کشور واقعی و یک شهر واقعی، فارغ از زمان و مکان، بدون توسعه پایدار بی معناست. توسعه پایدار نیز علاوه بر تاریخی بودن، تنوعی گسترده دارد، تنوعی که هم از نظر تاریخی و هم از منظر اکنون یا زمان معاصر قابل مشاهده است که این مسئله، توسعه پایدار را به غایت پیچیده ساخته است، بدان سان که در تعریفی مختصر ننگند. به این اعتبار، ریشه توسعه به مثابه یک دوره متمایز در سازمان یابی اقتصادی جوامع به پیدایش شکل بندی اقتصادی نوین نظام سرمایه داری و خرده نظام های سیاسی و فرهنگی وابسته به آن یعنی تمدن بورژوازی در قرن هیجدهم باز می گردد.

با توجه به نقش مهم توسعه پایدار شهری در شناسایی و شناخت متغیرها و مؤلفه ها و شاخصهای توسعه پایدار و نیز بهبودی که توسعه پایدار شهری در کیفیت زندگی مردم یک شهر و تحولاتی که در وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بوجود می آورد. اهداف ذیل را می توان برای پژوهش حاضر مطرح ساخت:

- شناخت ماهیت توسعه پایدار شهری
- شناخت متغیرها و مؤلفه ها و شاخصهای توسعه پایدار شهری
- ارزیابی متغیرهای وضعیت توسعه پایدار شهری در شهر اندیمشک
- ارائه یک مدل توسعه پایدار شهری متناسب در شهر اندیمشک

بیان مسأله

مطالعات مقدماتی و ادبیات موجود حاکی از این واقعیت است که بین برخی از متغیرهای موجود و اثرگذار در توسعه پایدار شهری در شهر اندیمشک رابطه ای مشاهده می شود. به عبارت دیگر وجود و عدم وجود امکانات و تسهیلات زندگی شهری که عمدتاً از سوی دولت فراهم می شود، میتواند با مساعدت و مشارکت عمومی در توسعه ی پایدار شهری اثرگذار باشد. در هر حال اکثر

جوامع عقب مانده با مشکل نبود استعداد های بالقوه و منابع طبیعی و انسانی مواجه نیستند ، بلکه از نبود ((نگاه توسعه گرا)) و ((مدیریت و برنامه ریزی صحیح)) رنج می برند. این رویکرد از چند مشکل اساسی همچون کوتاه اندیشی ، عدم انعطاف، عدم کارآیی و اثربخشی، جزئی نگری، نبود منابع کافی ، عدم خلاقیت و نوآوری و نبود آینده نگری برخوردارند. درک این نکته بسیاری اساسی است که بدون مشارکت تمامی بخش های جامعه نمی توان به موفقیت قابل توجه و پایداری در کشور دست یافت . بنابراین اگر ما خواهان توسعه هستیم باید ابتدا زمینه های داخلی و خارجی آن را شناسایی کنیم. یکی از مهمترین حوزه های توسعه ملی ((توسعه شهری)) محسوب می شود که از طریق مدیریت یکپارچه و مشارکتی شهری محقق می شود. از آنجائیکه بخش دولتی (در تمامی کشورهای جهان) با محدودیت های مختلفی مواجه است که مدیران دولتی را از دستیابی به اهداف مطلوب و ایجاد شهرهایی توسعه یافته باز می دارد. به همین جهت سیاست گذاران و مدیران ارشد شهری باید بکوشند با نگاهی کل نگرانه و توسعه گرا، به جذب و جلب تمامی مشارکت های ممکن و آزاد سازی پتانسیل موجود و خلق توانایی های جدید در راستای توسعه فضای شهری بپردازند. به همین جهت، محقق در این مطالعه به تعقیب این است که بفهمد که آیا توسعه پایدار شهری در اندیمشک توانسته است از متغیرها و مؤلفه های توسعه ی پایدار شهری موجود در شهر اندیمشک استفاده و بهره برداری بهینه را نموده است، یا خیر؟ و در نهایت اینکه اگر مردم این شهر از دژ کارکردی توسعه پایدار شهری نامطلوبی رنج می برند، کدام مدل توسعه ی پایدار شهری میتوان در جهت برآوردن نیازهای اساسی و مراقبتهای اولیه زندگی مردم این شهر مطلوب و کارآمد باشد؟ محقق می خواهد با توجه به توضیحات فوق سؤالات تبیینی زیر را مورد مطالعه قرار دهد:

▪ متغیرهای اصلی توسعه پایدار شهری در شهر اندیمشک کدامند؟

سؤالات فرعی

۱. آیا بین مشارکت مردمی و توسعه ی پایدار شهری رابطه ای وجود دارد؟
۲. آیا بین مسائل فرهنگی و توسعه ی پایدار شهری رابطه ای وجود دارد؟
۳. آیا بین ساختار مدیریت شهری و توسعه ی پایدار شهری رابطه ای وجود دارد؟
۴. آیا بین مسائل زیست محیطی و توسعه ی پایدار شهری رابطه ای وجود دارد؟

مطالعات پیشین

سابقه مطالعات علمی در خصوص توسعه پایدار شهری در حوزه های جامعه شناسی و اقتصاد و ... به یک قرن پیش برمی گردد و خصوصاً بعد از دهه ۷۰ میلادی به بعد بیشتر مطالعات علمی در خصوص توسعه پایدار شهری شکل گرفته و می توان گفت با جدیت تمام در تمامی کشورها ، چه کشورهای توسعه یافته و چه کشورهای در حال توسعه. در هر حال، مبانی نظری آن متأثر از یافته ها و نتایج مطالعات تجربی و میدانی انجام شده در ممالک پیشرفته و صنعتی بخصوص کشورهای اروپای غربی و امریکایی و توسعه یافته است. سابقه تحقیق و مطالعه در باب توسعه پایدار شهری در ایران علی الخصوص از نظرگاه علوم رفتاری و علوم اجتماعی چندان طولانی نیست و در مقایسه با جوامع صنعتی بیش از سه دهه از عمر آن نمی گذرد . اما خوشبختانه تا اندازه ای در این مدت کوتاه مطالعات و تحقیقات علمی مناسبی و درخور توجهی در این باب انجام گرفته است که تعداد پژوهشها بسیار متنوع و با کیفیت نسبتاً خوب علمی انجام گرفته است که اکثر این مطالعات دارای یک چارچوب تئوریک و نظری قوی و مشخص و متدولوژی منظم و قوی مبتنی بر اصول و مراحل تحقیق علمی هستند که غالب این تحقیقات در قالب پایان نامه ها و رساله های دانشجویی در سطح و ابعادی بسیار متنوع به پدیده توسعه پایدار شهری نگریسته اند. ولی در مقابل اندک مقایسه تحقیقات غیردانشگاهی که هم از نظر کیفیت و هم از حیث کمیت قابل مقایسه با پژوهش ها و مطالعات انجام گرفته در ممالک مدرن و توسعه یافته نیستند.

مهدی موسی کاظم(۱۳۷۸) به ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری در شهر قم پرداخت. نگارنده معتقد است در این رویکرد هر توسعه ای باید ضمن رفع نیازهای کنونی، متضمن حق آیندگان برای تأمین نیازهایشان نیز باشد. ویژگیهای این توسعه در سطح

شهرها عبارتند از: برابری بین نسلها، برابری درون نسلها (شامل برابری اجتماعی، برابری جغرافیایی و برابری در حکومت)، حفاظت از محیط طبیعی (و زندگی در چارچوب ظرفیت تحمل آن)، استفاده حداقل از منابع غیر قابل تجدید، بقای اقتصادی و تنوع، جامعه خوداتکا، رفاه فردی و رفع نیازهای اساسی افراد جامعه.

ربانی (۱۳۸۴) معتقد است شرط اساسی رشد و توسعه، آگاهی اجتماعی از حقوق شهروندی توجه به پیش زمینه های اولیه یعنی آموزش های اجتماعی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی، مشارکت در عرصه های عمومی، توسعه امکانات و منابع (طبقه اجتماعی، شغل) و افزایش آموزش های رسمی (تحصیلات) می باشد. در این صورت با توسعه آگاهی اجتماعی از حقوق شهروندی افراد در حفظ و صیانت از حقوق خویش گام نهاده و جامعه را به راهی هدایت می کنند که اصول انسانی را به عنوان پیش درآمد توسعه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی فراهم خواهد نمود. لقای در مقاله ای تحت عنوان ((مقدمه ای بر مفهوم توسعه شهری پایدار و نقش برنامه ریزی شهری)) اشاره می کند که یکی از ارکان اساسی توسعه پایدار، اسکان پایدار است و توسعه شهری پایدار را در همین چارچوب می توان مطرح نمود. به نظر می رسد درک مفهوم توسعه شهری پایدار (به طور خاص) و پی بردن به نقش برنامه ریزی شهری در ارتباط با آن مستلزم توجه به اصول و ارکان توسعه پایدار (به طور عام) می باشد. رساله ای در خصوص ((تأثیر توسعه پایدار شهری بر فرهنگ شهروندی با تأکید بر عوامل فرهنگی توسعه پایدار شهری بر انتخاب محله مسکونی)) توسط مجید کفاشی انجام شد. نتایج این پژوهش بر وجود یک الگوی خطی و مستقیم رابطه آماری بین عوامل اجتماعی و فرهنگی توسعه پایدار شهری و انتخاب محله مسکونی حکایت دارد. در الگوی خطی و مستقیم رابطه آماری بین عوامل اجتماعی و فرهنگی توسعه پایدار شهری و فرهنگ شهروندی ضریب همبستگی این دو متغیر حاکی از آن است که هر چه شهروندان از امکانات اجتماعی و فرهنگی بیشتری برخوردار باشند، به همان اندازه عملکرد بالاتری در زمینه رعایت اصول و موازین فرهنگ شهروندی از خود بروز می دهند اما نه صد در صد از موارد، بلکه در نود و پنج درصد از موارد این امکان وجود دارد و این نتیجه قابل تعمیم به کلیه شهروندان تهرانی می باشد. وجود فضا و امکانات مناسب در محله های مسکونی، افراد را ملزم به رعایت اصول شهروندی می نماید.

مبانی نظری تحقیق

در نیمه دوم قرن گذشته اندیشه توسعه و رویکردهای به آن، همچون خود مفهوم توسعه و دلالت های عملی آن دستخوش دگرگونی ها و تحول های مهمی شده است. در کلی ترین بازنگری چهار زیر دوره مهم (مشمول بر یک پایه و سه تحول اساسی) را در رویکرد به مفاهیم توسعه در این دوران کوتاه مدت می توان تشخیص داد:

- سنتی ترین نگرش به فرایند توسعه که مربوط به اواخر دهه ۱۹۴۰ تا اوائل دهه ۱۹۶۰ است توسعه را فقط در قالب توسعه اقتصادی و به معنای ((رشد تولید ناخالص ملی)) مورد توجه قرار می دهد. در این دوره که همزمان با اوج گیری نهضت های استقلال طلبی و پایان دوران استعمار کهن است تمام سعی و کوشش دولت های تازه استقلال یافته و سازمان ها و دولت های عامل و پشتیبان کمک های بین المللی برای توسعه به رشد اقتصادی است.
- نخستین تحول در این رویکرد سنتی مربوط به دهه ۱۹۶۰ است که به دلایل ویژه بین المللی و از جمله به لحاظ مقابله با روند رو به رشد قلمرو فکری و جغرافیایی سوسیالیسم، اندیشه ((رشد همراه با توزیع مجدد)) بر نگرش و رویکرد توسعه مسلط شد. هر چند که در این دوران نیز رشد اقتصادی همچنان مهم ترین هدف در فرایند توسعه باقی ماند، اما اقدامات ساختاری مهمی نظیر اصلاحات ارضی و توزیع مجدد منابع و درآمد، مورد توجه دولت های ملی و سازمان های بین المللی قرار گرفت.
- دومین تحول که در واقع نتیجه مستقیم و ادامه منطقی تحول نخست (تحول مجدد درآمد) به شمار می آید توجه به نیازهای اساسی جمعیت با الهام از الگوی غربی دولت های رفاه بخش است. هدف این رویکرد که از اوائل دهه ۱۹۷۰ رواج یافت تجدید نظر در برنامه های توسعه بر مبنای اولویت دادن به نیازهای اساسی جمعیت به ویژه مردم فقیر است.

- و بالاخره سومین تحول در رویکرد های توسعه که در واقع پرسشی جدی نسبت به سه وضعیت پیش گفته - ((ستی))، ((توزیع مجدد درآمد)) و ((نیازهای اساسی)) - به شمار می آید توجه به مفهوم پایداری تحت تأثیر آثار نگران کننده گسترش فقر و تخریب محیط زیست و فشار فزاینده گروه های موسوم به در سبز است. این گرایش که با مفاهیم توسعه انسانی و توسعه پایدار پیوستگی و در هم آمیختگی تجزیه ناشدنی دارد به نوبه خود به طرح رویکردهای نوین تری در زمینه توسعه در سال های پایانی قرن بیستم منجر شده است که از جمله آن ها میتوان به قوی سازی فقرا، کاهش فقر، گسترش مشارکت، بسط جامعه مدنی و ضرورت گسترش آزادی های سیاسی و دموکراسی واقعی در جوامع در حال توسعه نام برد.

این تحول پیشی و رویکردی با انتقال حوزه بی مفهوم توسعه از حیطه اقتصاد به جامعه شناسی و سپس تبدیل آن به رشته بی کم و بیش مستقل و چندرشته ای در علوم اجتماعی نیز همراه بوده است (زاهدی مازندرانی، ۱۳۸۲: ص ۱۱۳ و ۱۱۲).

مفهوم توسعه پایدار

مفهوم توسعه پایدار ناظر بر این واقعیت انکارناپذیر است که ملاحظات مربوط به اکولوژی می تواند و باید در فعالیتهای اقتصادی به کار گرفته شود. این ملاحظات شامل ایده ایجاد محیطی منطقی است که در آن ادعای توسعه به منظور پیشبرد کیفیت همه جنبه های زندگی مورد چالش قرار می گیرد (راد کلیف، ۱۳۷۳: ۹۳۴).

در مورد توسعه پایدار تعاریف متعددی وجود دارد که بعضی از آنها عبارت انداز:

توسعه پایدار به معنای تلفیق اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برای حداکثر سازی رفاه انسان فعلی بدون آسیب رسانی به توانایی نسلهای بعدی برای برآوردن نیازهایشان است (OECD, 2001, p.11). این تعریف دو مفهوم را دربردارد:

۱. مفهوم نیاز، بویژه نیازهای اساسی فقرا که در اولویت درجه یک قرار می گیرد.
  ۲. توسعه پایدار تحت تأثیر محدودیتهای ناشی از وضعیت اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی است و بنابراین اهداف توسعه پایدار باید در هر کشوری بطور عملیاتی و خاص همان کشور تعریف شود.
- اگر قرار است که توسعه پایدار تحقق پیدا کند لازم است رابطه بین فقر و پایداری تجزیه و تحلیل شود. واقعیت این است که قشرهای بسیار فقیر که در تلاش بقای روز به روزند، غالباً توان لازم برای پرهیز از تخریب محیط زیست را ندارند. برای آنها کیفیت زندگی اهمیت ندارد زیرا اصل زندگی درخطر است، نه افزایش دمای زمین یا تهی شدن لایه ازن. آنها درگیر آب آشامیدنی آلوده و اراضی تخریب شده شده هستند که معیشتشان را تهدید می کند.

بنابراین تا وقتی که مسائل مرتبط با فقر حل نشود پایداری زیست محیطی تضمین نخواهد داشت. به علاوه مفهوم برابری به عنوان یکی از مفروضات اساسی توسعه پایدار که عدالت بین نسلی تلفیق می کند مستلزم آن است که ساختار الگوهای درآمدی و توزیعی تغییر کند که از نظر بعضی از صاحب نظران می توان آن را به عنوان پیش شرطی برای اتخاذ هر گونه استراتژی در برابر توسعه پایدار دانست (۲۸. و 1994 و UNDP)

واقعیت این است که بدون عدالت اجتماعی درون نسل حاضر، عدالت بین نسلی در آینده امکان پذیر نیست (P.9 و ۲۰۰۱ و she & ram). اصل اعلامیه ریو حاکی از این است که: انسان محور توجهات توسعه پایدار است و انسانها مستحق یک زندگی سالم و مولد در همسازی با طبیعت هستند (P.4 و ۲۰۰۱ و UN). از سوی دیگر توسعه پایدار به زبان فنی، مسیری از توسعه است که در آن بهینه سازی رفاه برای نسل امروز منجر به کاهش رفاه نسلهای آینده نمی شود. قرار گرفتن در این مسیر مستلزم از بین بردن زیاده رویهایی است که موجب کاهش منابع طبیعی و تخریب محیط زیست می شوند.

مفهوم توسعه پایدار شهری

دو مفهوم پایداری شهری و توسعه پایداری شهری غالباً به دلیل نزدیکی معنی آنها به جای یکدیگر بکار می روند. برای تمایز این دو باید توجه داشته باشیم که کلمه توسعه در (Sustainable Urban Development) در واقع نشانگر فرآیندی است که در طی آن پایداری می تواند اتفاق بیفتد. اما پایداری مجموعه ای از وضعیت هاست که در طول زمان دوام دارد. عبارت توسعه پایدار ورای مرزهای گسترش علم و تجارت و داد و ستد و توسعه بشری، ارزشها و تفاوت در فرهنگهاست. در حقیقت، بسیاری از سازمان ها از عبارت توسعه تداوم پذیر بشری)) در برابر توسعه تداوم پذیر استفاده می کنند. تا بدین ترتیب بر مسائلی نظیر اهمیت برابر جنسیتی، مشارکت در فرآیندهای تصمیم گیری و دستیابی به تعلیم و تربیت و بهداشت و سلامتی تأکید نمایند.

شهرها تبدیل به نقاط قانونی این مؤلفه ها - به عنوان مشتریان اصلی و توزیع کنندگان کالاها و خدمات شده اند. با این حال، بسیاری از شهرها می خواهند تبدیل به مشتریان عمده کالاها و خدمات گردند و درعین حال از منابع نواحی خارجی که وابسته به آنها هستند بهره ببرند. در نتیجه افزایش استفاده از منابع و وابستگی های روزافزون در تجارت، گستره اثر اکولوژیکی شهرها به ماورای محل های جغرافیایی آنها کشیده می شود. مشخص گردیده که مفهوم توسعه پایدار یک عبارت در حال تکامل و قابل بررسی است. گسترده ترین و معروفترین تعریف این عبارت توسط کمیسیون Brundtland صورت گرفته که آنرا به این صورت تعریف می نماید: ((توسعه ای که با نیازهای موجود بدون نادیده گرفتن توانایی نسل های آینده برای مواجه شدن با خواسته هایشان سر و کار دارد)). در تعریف توسعه شهری پایدار چنین آمده است:

((بهبود و ارتقای کیفیت زندگی در یک شهر، شامل مؤلفه های اکولوژیکی، فرهنگی، سیاسی، مؤسساتی. اجتماعی و اقتصادی بدون اینکه باری بر دوش نسل های آینده گذاشته شود. باری که حاصل کاهش یک سرمایه طبیعی و دیون مازاد محلی است. هدف ما این است که اصل گردش که بر یک تعادل ماده و انرژی استوار است و همچنین ورودی بازده مالی نقشی اساسی در تمام تصمیمات آتی مربوط به توسعه نواحی شهری ایفا کنند.

نگرش بوم شناسانه به پایداری شهری

مکتب شیکاگو اصطلاحی است که در قالب ایجاد تحولات شهر شیکاگو بعد از آتش سوزی بزرگ این شهر در سال ۱۸۷۱ به وجود آمد و این مکتب به طور عمده در راستای جنبش نوگرایی قرن ۱۹ و ۲۰ حرکت می کرد. این مکتب فضای شهری را مجموعه پیچیده بوم شناختی در نظر گرفته و کوشیده است نشان دهد که ستیز نهادی شده در فضای شهری چگونه به انواع فضا جان می بخشد و چگونه تولید فضا مهمتر از جنبه های فیزیکی و کالبدی، مقوله ای است اجتماعی - اقتصادی. در این دیدگاه برای تحلیل سکونتگاههای نامتعارف و اساساً تحلیل فضای شهری باید به چهار متغیر اندازه و ویژگیهای جمعیت، سازمان اجتماعی، محیط طبیعی و بالاخره فنآوری یا سطح پیشرفته فنآوری رجوع کرد و با ارزیابی این متغیرها دلایل مستتر در پس ناهمگونیهای مکانی چه در درون هر شهر، چه در فضای ملی و چه در سطح بین المللی را استنتاج کرد.

رابرت پارک، از بنیانگذاران اصلی مکتب شیکاگو یا نظریه بوم شناسی، معتقد بود ساختار شهر در طبیعت انسان است و آن را نمایش می دهد. وی جمع انسانها را به اجتماعی و جامعه تقسیم می کرد، اولی را بازتاب سطح زیستی و دومی را سطح فرهنگی انسانها می دانست و ساختار فضایی شهر را در اساس برآیند طبیعت انسان یا سطح زیستی تصور می کرد.

شهرها گرهگاه های مصرف در شبکه گسترده فعالیت های انسان بر روی زمین هستند که از بعد بوم شناسی، حیات انگلی دارند و هر گونه اکتشاف و اختراع در فنآوری، قابلیت پایداری متکی به خود را به آنها نمی دهد و تنها می تواند به مصرف کارآمدتر و صرفه جویانه مواد و انرژی و یا به تولید کمتر ناسازگار با طبیعت، یاری رساند. از این رو، واژه ((شهر پایدار)) نباید مفهوم شهر محوری را تداعی کند و ناظر بر پایداری منطقه به طور مشخص و ((بوم کره)) به طور کلی باشد. به سخن دیگر، پیش نیاز شهر پایدار، پایداری عرصه گسترده تری است که جایگاه نظام های پشتیبان حیات آن است. بر این اساس، پایداری شهری در پیوند

تنگاتنگ با سلسله مراتب قضایی - از سطح جهانی تا سطوح منطقه ای و محلی قرار می گیرد و در این صورت بنا بر تعریف پایداری، شهر دارای آن ویژگی می شود که به وضعیت و پویای خود استمرار دائمی می دهد (Mitlin, 1996:23).

سیاست های راهبردی شهر پایدار از بعد بوم شناسانه به شرح زیر است :

- به حداقل رساندن پیامدهای زیست محیطی منفی الگوهای تولید، توزیع و مصرف شهری برای ساکنان منطقه آن .
- به حداقل رساندن مصارف منابع تجدید ناپذیر (مانند انرژی های فسیلی) و جایگزین ساختن تدریجی آنها با منابع تجدید شدنی.
- تنظیم بهره برداری از منابع تجدید شدنی، متناسب با نرخ باز تولید آنها (Hardoy, 1992:65).

نگرش اجتماعی - اقتصادی به پایداری شهری

پایداری در ابعاد اجتماعی - اقتصادی شهر، با روندهای مسلطی که در توسعه شهری ((جنوب)) مشاهده می شود، سازگار نیست. افزایش شکاف درآمد و ثروت بین اقشار اجتماعی، ازدیاد فقر، رشد اقتصادی بدون رشد متناسب فرصت شغلی، از هم گسیختگی اجتماعات و تضعیف نهاد خانواده، از جمله نمودهای ناپایداری توسعه به روال کنونی است که به نوبه خود ناپایداری در ابعاد بوم شناختی را موجب شده است و این نیز متقابلاً ناپایداری اجتماعی - اقتصادی را باعث می شود و در نتیجه چرخه نامطلوبی در تشدید ناپایداری به وجود می آید. در اکثر شهرهای کشورهای ((جنوب)) مسئله دسترسی عادلانه به منابع و سازماندهی خواست های اقشار آسیب پذیر در مقابل مشکلات زیست محیطی، اهمیت به مراتب بیشتری نسبت به کمبود منابع و اشباع محیط، دارد. از این رو، مقوله ((پایداری)) در پیوندی قوی با مقولات ((قدرت)) و ((عدالت)) قرار می گیرد، تا جایی که دیوید هاروی اندیشمند برجسته، عدالت اجتماعی و تعادل زیست محیطی را لازم و ملزوم یکدیگر بر می شمرد و تحقق هیچ یک را بدون آن دیگری ممکن نمی داند. پذیرفتن مطالب گفته شده به معنای ضرورت تحولات ساختاری در نظام های اجتماعی و اقتصادی است، آن هم به گونه ای که باز توزیع منابع کمیاب به همراه رشدی محدود در حد ظرفیت پذیرش محیط عملی شود و این همان سیاست راهبردی شهر پایدار از بعد اجتماعی و اقتصادی است. در این صورت، اهداف عدالت اجتماعی و پایداری اقتصادی در پیوند با هدف تعادل بوم شناسانه، شهری زیست پذیر و پایدار به وجود می آورد (صرافی، ۱۳۷۹ : ۱۰).

نظریه مدیریت شهری

چون برنامه های مهار مهاجرت از روستا به شهر و تمرکز زدایی جمعیت شهری موفق نبوده است. روز به روز این فکر قوت می گیرد که رشد شهرها اجتناب ناپذیر است و رهیافتهای مشکلات شهری تا حد زیادی به مدیریت کارآمد شهری بستگی دارد. مدیریت شهری یک مفهوم فراگیر است و هدف از آن تقویت سازمان های دولتی و غیر دولتی برای شناسایی برنامه ها و سیاست های گوناگون و پیاده سازی آنها به منظور فعال کردن، چالش است که مدیریت شهری با آن مواجه است. ایجاد ساختار مالی و مدیریت مالی، ارائه سرپناه، خدمات شهری اصلی و امکانات اصلی، ایجاد نظامهای اطلاعات شهری، تقویت بخش غیررسمی در شهرها و تقویت توان نهادی شهرها شامل کارکرد شهرداری ها، رایجترین موضوعات در شهرهاست. در واقع ایده مدیریت شهری متأثر از سه عامل است. اول، ضرورت نزدیک کردن سیاستها و اصلاحات اقتصادی کلان ملی و اقتصاد شهری؛ دوم، بهره گیری از برتریهای نسبی شهرها و نقش آنها در فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و سوم، آگاهی از وجود همبستگی میان دو بخش دولتی و خصوصی به عنوان دو رکن مکمل در هدایت تغییرات ساختاری که بایستی با مشارکت سایر نهادهای غیر دولتی NGO و نهادهای اجتماعی صورت گیرد. در دیدگاه جدید مدیریت شهری تغییر نگرش نسبت به نقش دو بخش دولتی و خصوصی در فرآیند توسعه جامعه مورد تأکید است. این نگرش که بر پایه نظریه جدید رشد اقتصادی قرار دارد، نقش اصلی دولت را در افزایش توان بخش خصوصی و نهادهای مردمی و نیز ایجاد تسهیلات برای فعالیت گسترده آنها در بخشهای مختلف جامعه می داند. در این زمینه دولت از طریق وضع قوانین و مقررات و ایجاد چارچوب نهادی و مالی لازم برای توانمند ساختن بخش خصوصی و نهادهای

مردمی زمینه نوآوری و خلاقیت را که لازمه توسعه اقتصادی شهری است فراهم می آورد. سابقه نظریه پردازان در مورد مدیریت و تصمیم گیری به عنوان عاملی اصلی و غالب در روند شهرسازی فراتر از قرن حاضر نمی رود. در این دیدگاه شهر نتیجه فرآیند تصمیم گیری جزء به جزء و جمعی خانوارها، مؤسسات سرمایه گذاری، بانک ها، شهرداری ها، سازمان های قانونگذاری و بساز و بفروشهاست. از دیدگاه این گروه برنامه ریزی شهری، تصمیم گیری، شهرسازی به عنوان هنر مدیریت، بیشتر درگیر معیارهاست تا رفتارها.

نظریه شهر سالم

نظریه شهر سالم برای اولین بار در کنفرانسی که در سال ۱۹۸۴ در شهر تورنتوی کانادا به منظور بررسی نتایج گزارش لالوند، تشکیل شده بود، معرفی گردید. در این کنفرانس پروفیسور لئونارد دهل شهر سالم را شهری تعریف می کند که به طور مداوم در ایجاد و یا بهبود شرایط اجتماعی - کالبدی و توسعه منابع فعالیت کند تا به این وسیله امکان عملکرد درست و کامل، جهت حداکثر بهره برداری از توان انسانها را فراهم آورد. به عبارت دیگر پروفیسور دهل سنتز جدیدی ارائه نمود که در آن دیدگاه های اکولوژیک با دیدگاه های جامع بهداشتی، تلفیق شده و سپس با استراتژی بهداشت برای همه سازمان بهداشت جهانی، درهم ادغام گردید. ایده شهر سالم در ساکنان یک شهر انگیزه قوی جهت احساس مسئولیت و علاقه مندی به محل سکونت خودشان را ایجاد می کند. شهر سالم هم از آرمان شهرها متأثر است، هم از این جهت که به دنبال نارضایتی از وضعیت موجود شهرها مطرح شده و در پی ایجاد محیطهای سالم شهری برای زندگی انسانهاست و هم از ایده های نوین شهرسازی تأثیر پذیرفته است. از این حیث ایده شهر سالم نه صرفاً یک ایده آرمانگرایانه و تخیلی، بلکه ایده ای است عملی و اجرایی و تا حدود زیادی جنبه های واقع گرایانه دارد. به منظور چاره جویی گسترش روزافزون شهرها و ایجاد مشکلات بسیار در شهرهای بزرگ و کاهش زندگی در شهرهای بزرگ ایده های جدیدی در شهرسازی مطرح شد. در واقع مفهوم شهرسازی، خود برای ایجاد محیط سالم و مناسب برای زندگی آدمی به وجود آمده است. به عبارتی عکس العملی در برابر کیفیت نامساعد زندگی در شهرها، بویژه از عصر صنعت به بعد بوده است.

نظریه توسعه پایدار شهری

نظریه توسعه پایدار شهری حاصل بحث های طرفداران محیطزیست درباره مسائل زیست محیطی بخصوص زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع محیطی ارائه شد. در این نظریه موضوع نگهداری منابع برای حال و آینده از طریق استفاده بهینه از زمین و وارد کردن کمترین ضایعات به منابع تجدید ناپذیر مطرح است. نظریه توسعه پایدار شهری موضوع های جلوگیری از آلودگی های محیط شهری و ناحیه ای، کاهش ظرفیت های تولید محیط محلی ناحیه ای و ملی حمایت از بازیافتها عدم حمایت از توسعه های زیان آور و از بین بردن شکاف میان فقیر و غنی را مطرح می کند. همچنین راه رسیدن به این اهداف را با برنامه ریزیهای شهری روستایی ناحیه ای ملی که برابر با قانون کنترل بیشتر در شهر و روستاست می داند. این نظریه به مثابه دیدگاهی راهبردی به نقش دولت در این برنامه ریزیها اهمیت بسیاری می دهد و معتقد است دولت ها باید از محیط زیست شهری حمایت همه جانبه ای کنند. این نظریه پایداری شکل شهر، الگوی پایدار سکونتگاه ها، الگوی مؤثر حمل و نقل در زمینه مصرف سوخت و نیز شهر را در سلسله مراتب ناحیه شهری بررسی می کند زیرا ایجاد شهر را فقط برای لذت شهرنشینان می داند. در یک دید اجمالی مبانی نظری مفهوم پایداری در شهر و ناحیه شامل این موارد می شود کاهش آلودگی، نگهداری منابع طبیعی، کاهش حجم ضایعات شهری، افزایش بازیافت ها، کاهش انرژی مصرفی افزایش بیش از حد جانداران مفید در شهر و روستا با ایجاد جامعه جنگلی و درختان شهری و نواحی سبز عدم تمرکز شهری و کاهش پراکندگی ها، افزایش تراکم متوسط در حومه های شهری و شهرهای کوچک کاهش فواصل ارتباطی ایجاد اشتغال محلی، توسعه متنوع مسکن در مراکز اشتغال توسعه شهرهای کوچک برای کاهش اتکاء به شهرهای بزرگ ساختار اجتماعی متعادل حمل و نقل عمومی و کاهش راهبندان جاده ای مدیریت ضایعات بازیافت نشدنی توزیع منابع و تهیه غذای پایدار محلی به این طریق اولاً با جانشینی منابع و نوسازی آنها اتخاذ سیاست کاربری صحیح و

محافظت از زمین بالا می رود و ثانیاً با توجه به برنامه ریزی شهری و ناحیه ای و ساماندهی فضا توسعه پایدار شهری حاصل می شود.

نظریه ساخت فرهنگی

امس راپاپورت از جمله اندیشمندان فرهنگ گراست. وی ساختار یک مجتمع زیستی را از نظر ویژگیهای فرهنگی مورد دقت قرار داده و معتقد است که عامل فرهنگی و بویژه اعتقادات مذهبی مردم، اساس انتظام بخشی به زیستگاه های انسانی بوده است. وی اساس عمل نظم دهی به سکونتگاه ها را مذهب و مقدسات مردم دانسته که غالباً به شیوه ای نمادگرایانه صورت می گرفته است. او بر این باور است که ذهن انسان به طبقه بندی پدیده ها پرداخته، به همه چیز نظم داده و مدلی آگاهانه برای محیط زیست خود به وجود می آورد. مجتمع های زیستی، ترکیب ساختمان ها و مناظر، همگی حاصل این فعالیت ذهن انسان است که همانا بخشیدن بیانی کالبدی به ایده ها و تبدیل آنها به ابزاری تدارک دهنده است. راپاپورت بر این عقیده است که در میان فرهنگ های مختلف برای آنکه به یک مجتمع زیستی واژه شهر اطلاق شود، وجود عناصر مختلف ضروری بوده است. در یونان باستان تئاتر، ورزشگاه و تالار بار عام، در شهرهای اسلامی مسجد جامع، بازار دائمی و حمام عمومی، در بین النهرین وجود یک معبد و در اروپا حصار، بازار و حکومتی محلی ضرورت داشته است. گزینش راه حل های انتظام بخش بر اساس انطباق با فرهنگ بوده که خود عاملی برای تمایز مکان های مختلف از یکدیگر می شود. نظم فضایی خود بیانگر مفاهیم بوده و از نظر ارتباطی و نمادین واجد ویژگی های خاص است. هرگاه نظم فضایی و فعالیت ها با هم سازگار بوده و یکدیگر را تقویت نمایند، مفاهیم نهفته در نمادها بارز شده و این سازگاری می تواند ارتباطات اجتماعی میان مردم را نیز تقویت کند.

راپاپورت در الگوهای انتظام بخش محیط زیست، عامل زمان را نیز دخیل دانسته و به عنوان نظام زمان به آن اشاره می کند. وی این تأثیر را به دو صورت، نخست نظم دهی آگاهانه زمان در مقیاس وسیع و دوم رابطه سرعت و نظم در فعالیت های انسانی مطرح می نماید. او این نظم را به تعداد وقایع در واحد زمان و توزیع فعالیت ها در طول زمان اطلاق می نماید. راپاپورت ضمن نفی موقعیت انفعالی انسان در مقابل محیط، بر کنش متقابل این دو تأکید می کند و هر محیط شهری را مجموعه ای از ارتباطات متقابل میان عناصر محیطی و مردم می داند که از الگوهای معینی پیروی کرده و بنابراین، معمولاً قابل پیش بینی و سازماندهی هستند. او ساختار محیط شهری را از چهار جزء می داند. بنابراین شهرسازان و طراحان همیشه به کار نظم دهی فضا مشغول بوده اند و نظم دهی محیط زیست در واقع نظم دهی چهار عامل است: فضا، مفهوم، ارتباط و زمان.

فرضیات تحقیق

۱. به نظر می رسد که بین مشارکت مردمی و توسعه پایدار شهری رابطه وجود دارد.
۲. به نظر می رسد که بین امکانات فرهنگی و توسعه پایدار شهری رابطه وجود دارد.
۳. به نظر می رسد که بین ساختار مدیریت شهری و توسعه پایدار شهری رابطه وجود دارد.
۴. به نظر می رسد که بین امکانات زیست محیطی و توسعه پایدار شهری رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

روش تحقیق پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش حاضر، واحد تحلیل و واحد مشاهده شهروندان شهر اندیمشک تعداد ۸۶۸۸۲ نفر می باشند. شیوه نمونه گیری طبقه بندی شده متناسب با حجم (برحسب متغیر جنس) است. حجم نمونه با توجه به فرمول کوکران ۳۰۰ نفر است. با استفاده از پرسشنامه داده ها جمع آوری شد. ابزار اندازه گیری دارای اعتبار صوری بوه و برای روایی آن از روش آلفای کرنباخ استفاده شد. مقدار ضریب آلفا برای هر یک از معرف های در نظر گرفته شده، ۰/۹۲ که بالای ۰/۷۰ می باشد که نشان از پایایی ابزار اندازه گیری تحقیق است.

یافته های تحقیق

یافته ها نشان می دهد که:

- حدود ۱۵۰ نفر معادل ۵۰ درصد از پاسخگویان را مردان و ۱۵۰ نفر معادل ۵۰ درصد را زنان تشکیل می دهند.
- پایین ترین «سن پاسخگویان» متعلق به کسانی است که سن ۱۷ سال را دارند و بالاترین سن متعلق به کسانی است که سن ۶۴ را دارند. بیشترین سن افراد برابر با ۱۷ می باشد. سن نیمی از پاسخگویان مساوی یا کمتر از ۲۸ سال و نیمی دیگر بیش از آن می باشد. میانگین سن پاسخگویان ۳۰ سال می باشد
- حدود ۱۴۹ نفر از پاسخگویان معادل ۴۹,۷ درصد متاهل و ۱۴۲ نفر معادل ۴۷,۳ درصد را افراد مجرد تشکیل می دهند.
- حدود ۲۴ نفر از پاسخگویان معادل ۸,۳ درصد دارای شغل کارمند بخش خصوصی، ۸۲ نفر معادل ۲۸,۳ درصد کارمند بخش دولتی، ۱ نفر معادل ۰,۳ درصد کارفرما، ۸۹ نفر معادل ۳۰,۷ درصد دانشجو یا محصل، ۲۶ نفر معادل ۱۲,۴ درصد خانه دار، ۲۲ نفر معادل ۷,۶ درصد شغل آزاد، ۴ نفر معادل ۱,۴ درصد بازنشسته، ۳۲ نفر معادل ۱۱ درصد بیکار می باشند.
- میانگین درآمدی شهروندان مورد مطالعه ۳۶۹ هزار تومان و حداقل و حداکثر درآمد آنان به ترتیب ۱۰۰ و ۹۵۰ هزار تومان می باشد.
- پایین ترین «میزان تقریبی درآمد پاسخگویان» متعلق به کسانی است که «میزان تقریبی درآمد پاسخگویان ۶۰ هزار تومان و بالاترین «میزان تقریبی درآمد پاسخگویان» متعلق به کسانی است که «میزان تقریبی درآمد پاسخگویان» ۹۰۰ هزار تومان می باشد. «میزان تقریبی درآمد پاسخگویان» نیمی از پاسخگویان مساوی یا کمتر از ۳۰۰ هزار تومان و نیمی دیگر بیش از آن می باشد. «میزان تقریبی درآمد پاسخگویان» شهروندان انحراف قابل ملاحظه ای از فرض نرمال بودن توزیع دارد و نمی توان این متغیر را نرمال فرض کرد.
- حدود ۷ نفر از پاسخگویان معادل ۲,۳ درصد بیسواد، ۸ نفر معادل ۲,۷ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۷ نفر معادل ۵,۷ درصد راهنمایی، ۱۳۷ نفر معادل ۴۵,۸ درصد دیپلم، ۳۹ نفر معادل ۱۳ درصد فوق دیپلم، ۸۰ نفر معادل ۲۶,۸ درصد لیسانس، ۹ نفر معادل ۳ درصد فوق لیسانس، ۲ نفر معادل ۰,۷ درصد دکترا می باشند.
- از پاسخگویان معادل ۷۲,۵ درصد دارای منزل شخصی، ۱۹ نفر معادل ۷,۳ درصد منزل رهنی، ۲۳ نفر معادل ۸,۸ درصد منزل استیجاری، ۲۲ نفر معادل ۸,۴ درصد منزل رهنی - استیجاری و ۸ نفر معادل ۳,۱ درصد دارای منزل سازمانی است.

آزمون فرضیات

✓ آزمون رابطه « مشارکت مردمی » و « توسعه پایدار شهری »

جدول (۱): ضریب همبستگی پیرسون بین « مشارکت مردمی » و « توسعه پایدار شهری »

متغیر	شاخصهای آماری	توسعه پایدار شهری
مشارکت مردمی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۳
	سطح معنی داری یک دامنه	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰

ضریب همبستگی این دو متغیر ۰/۵۳ و در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار است. به عبارت دیگر هر چه « مشارکت مردمی » در شهر اندیشمک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت. اما نه در صد درصد موارد بلکه در ۵۳ درصد از موارد این امر امکانپذیر است. بنابراین فرضیه اصلی پژوهش تایید می شود.

✓ آزمودن رابطه «امکانات فرهنگی» و «توسعه پایدار شهری»

جدول (۲): ضریب همبستگی پیرسون بین «امکانات فرهنگی» و «توسعه پایدار شهری»

متغیر	شاخصهای آماری	توسعه پایدار شهری
امکانات فرهنگی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۷۴
	سطح معنی داری یک دامنه	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰

ضریب همبستگی این دو متغیر ۰/۷۴ و در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار است. به عبارت دیگر هر چه «امکانات فرهنگی» در شهر اندیمشک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت. اما نه در صد درصد موارد بلکه در ۷۴ درصد از موارد این امر امکانپذیر است. بنابراین فرضیه اصلی پژوهش تایید می شود.

✓ آزمودن رابطه «امکانات زیست محیطی» و «توسعه پایدار شهری»

جدول (۳): ضریب همبستگی پیرسون بین «امکانات زیست محیطی» و «توسعه پایدار شهری»

متغیر	شاخصهای آماری	توسعه پایدار شهری
امکانات زیست محیطی	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۷۲
	سطح معنی داری یک دامنه	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰

ضریب همبستگی این دو متغیر ۰/۷۲ و در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار است. به عبارت دیگر هر چه «امکانات زیست محیطی» در شهر اندیمشک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت. اما نه در صد درصد موارد بلکه در ۷۲ درصد از موارد این امر امکانپذیر است. بنابراین فرضیه اصلی پژوهش تایید می شود.

✓ آزمودن رابطه «ساختار مدیریت شهری» و «توسعه پایدار شهری»

جدول (۴): ضریب همبستگی پیرسون بین «ساختار مدیریت شهری» و «توسعه پایدار شهری»

متغیر	شاخصهای آماری	توسعه پایدار شهری
ساختار مدیریت شهری	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۷۷
	سطح معنی داری یک دامنه	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۰۰

ضریب همبستگی این دو متغیر ۰/۷۷ و در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار است. به عبارت دیگر هر چه «ساختار مدیریت شهری» در شهر اندیمشک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت. اما نه در صد درصد موارد بلکه در ۷۷ درصد از موارد این امر امکانپذیر است. بنابراین فرضیه اصلی پژوهش تایید می شود.

ارائه مدل متناسب با وضعیت توسعه پایدار در شهر اندیمشک

دستیابی به توسعه پایدار شهری مستلزم دارا بودن یک شهر از شاخصهایی است که بتواند امکانات و نیازهای یک شهر را در حد مورد نیاز تامین کند به گونه ای این نیازها نه تنها برای نسل حاضر بلکه برای نسل های آینده هم بتواند مورد استفاده قرار گیرد به همین منظور پس از آزمون نمودن فرضیات تحقیق و مطالعات نظری تحقیق به مدلی دست یافتیم تا به نوعی گویای این مطلب باشد که در شهر اندیمشک اگر بخواهیم مقوله توسعه پایدار را به گونه عملیاتی شاهد آن باشد، شاید این مدل سرآغاز خوبی برای تحقق بخشیدن به این مطلب باشد. همانطور که ملاحظه می شود در این مدل چهار متغیر مستقل مسایل فرهنگی، زیست محیطی، مدیریتی و مشارکت مردمی مورد توجه قرار گرفته است. شایان ذکر است هر یک از این چهار مقوله دارای زیر مجموعه یا شاخص هایی هستند که به صورت مجزا مورد توجه قرار گرفته اند. لذا آنچه در این مدل از اهمیت برخوردار است اینکه توجه مسئولان به این شاخص ها راهکاری برای دستیابی به توسعه پایدار شهر اندیمشک است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج فرضیه های اصلی و فرعی پژوهش حاکی از رابطه مستقیم بین متغیرهای مستقل و وابسته است. به عبارت دیگر مجموعه عوامل فرهنگی، مدیریتی، زیست محیطی، مشارکت مردمی بر توسعه پایدار شهری اثر گذارند.

- الف) دیگر هر چه « ساختار مدیریت شهری» در شهر اندیمشک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت.
- ب) هر چه « امکانات زیست محیطی» در شهر اندیمشک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت.

- ج) هر چه « امکانات فرهنگی » در شهر اندیمشک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت.
- د) هر چه « مشارکت مردمی » در شهر اندیمشک بیشتر مورد توجه باشد، به همان اندازه در وضعیت توسعه پایدار شهر اثر بهتر و بالاتری خواهند داشت.

پیشنهادات

با توجه به یافته های تجربی این پیشنهادات می تواند مورد تامل قرار گیرد:

جهت دهی سیاستهای توسعه ای دولت، به سوی محورهای زیر:

- الف- آموزش شهروندان در جهت شناخت بیشتر شهروندان به وظایف شهروندی از جمله آموزش دانش آموزان و نسل کنونی در مورد تحقق مولفه های توسعه پایدار.
- ب- اطلاع رسانی به شهروندان: تدوین برنامه های تبلیغاتی از سوی رسانه ها در جهت آشنا کردن جوانان با مفاهیم توسعه پایدار در زمینه انتقال آگاهانه بیم ها و امیدهای دنیای آینده. به عبارت دیگر استفاده وسیع از اطلاع رسانی عمومی برای ترویج و تشویق مشارکت عمومی و ارتقاء هوشیاری و آگاهی جامعه، متخصصان و تصمیم گیران با آموزش مبحث پایداری، مردم را در تمام گروههای سنی آماده پذیرش طرحهای توسعه پایدار شهری نمایند.
- ج) توجه به عوامل اجتماعی از جمله:
  - گسترش وسایل حمل و نقل عمومی مطابق با استانداردهای جهانی از جمله خطوط مترو، گسترش تراموا و...
  - گسترش و در دسترس قرار دادن مراکز بهداشتی و درمانی.
  - تغییر شیوه های مدیریتی بویژه مدیریت مبتنی بر نیاز محله ها، از جمله: بهادادن به ساکنین محله های مسکونی و مشارکت اجتماعی آن در تصمیم گیریها.
- د) توجه به عوامل فرهنگی از جمله:
  - گسترش و تقویت مراکز فرهنگی-آموزشی در سطح محلی.
  - گسترش و تقویت مراکز تفریحی و ورزشی.
  - گسترش دادن و تقویت ایجاد فضای سبز در محله های مسکونی.
  - تدوین حقوق شهروندی و اجرای آن.

در ادامه، این پیشنهادات ارائه می شوند:

۱. با توجه به اهمیت و ضرورت حیاتی و اجتناب ناپذیر وجود یک قانون مبتنی بر گفتمان شهروند مدار که هم حاوی الزامات فرهنگی، حقوق مدار و هم وظیفه مدار برای شهروندان باشد؛ پیشنهاد می شود در دستور کار سیاست گذاری شهروندی قرار گیرد.
۲. تدوین منشور مشارکت شهروندی به گونه ای که استراتژیهای توسعه شهری نباید از بالا انتخاب و اعمال شود بلکه باید توسط مردم و متخصصان طراحی و تکمیل شود
۳. شکل گیری بیشتر سازمانهای غیر دولتی در زمینه تقویت امکانات اجتماعی و فرهنگی محله های شهری از ترجیح برخوردارند.

منابع

۱. از کیا، مصطفی و غلامرضا غفاری، توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، تهران: نشر نی، ۱۳۸۳.
۲. از کیا، مصطفی، جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، تهران: اطلاعات، ۱۳۶۵.
۳. آزاد ارمکی، تقی، جامعه شناسی توسعه (اصول و نظریه ها)، تهران: علم، ۱۳۸۶.
۴. از کیا، مصطفی و غلامرضا غفاری، جامعه شناسی توسعه، تهران: مؤسسه نشر کامه، ۱۳۷۷.
۵. آزاد ارمکی، تقی، نظریه های جامعه شناسی، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۷۵.
۶. اطاعت، جواد، مجموعه مقالاتی پیرامون توسعه سیاسی، تهران: نشر سفیر، ۱۳۷۸.
۷. اوانز، پیتر، ترجمه عباس زند باف و عباس مخبر، توسعه یا چپاول: نقش دولت در تحول صنعتی، تهران: طرح نو، ۱۳۸۰.

۸. اولریش، اوتر، " فن آوری و تهدید حیات در سطح کره زمین "، ترجمه ناصر موفقیان، رهیافت، ۱۳۷۶.
۹. اونپام، ان، طرح پرسشنامه و سنجش نگرش ها، ترجمه مرضیه کریم نیا، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵.
۱۰. اونیشی، تاکاشی، ((رویکرد ظرفیتی برای توسعه شهری پایدار، مطالعه تجربی توکیو)) ترجمه ملیحه مقصودی، فصلنامه مدیریت شهری، تابستان ۱۳۸۱، شماره ۱۰.
۱۱. باتیس، میشل، ((نگاهی دوباره به حسابها))، ترجمه اعزازی، مجله پیام یونسکو، شماره ۲۴۸، ۱۳۷۰.
۱۲. برانت، ویلی، جهان مسلح، جهان گرسنه، ترجمه هرفرمایون پور. تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰.
۱۳. بروتون، مایل: ج. برنامه ریزی حمل و نقل، ترجمه محمد حسن شهیدی، تهران: انتشارات سازمان حمل و نقل ترافیک، ۱۳۶۹.
۱۴. بریجانیان، ماری، فرهنگ اصطلاحات فلسفه و علوم اجتماعی، ویراسته بهاءالدین خرمشاهی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۳.
۱۵. بعد فرهنگی توسعه به سوی رهیافتی عملی، از مجموعه فرهنگ و توسعه انتشارات یونسکو، ترجمه دکتر صلاح الدین محلاتی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۸.
۱۶. بعلی، فواد، جامعه، دولت و شهرنشینی تفکر جامعه شناختی ابن خلدون، ترجمه غلامرضا جمشیدیها، تهران: دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات چاپ، ۱۳۸۲.
۱۷. بلا لاک، هربرت، مقدمه ای بر تحقیقات اجتماعی، ترجمه ابراهیم پاشا، تهران: انتشارات کیهان، ۱۳۷۰.
۱۸. بیانچینی، فرانکو، ((برنامه ریزی فرهنگی و برنامه ریزی شهری))، ترجمه محمود نجاتی حسینی، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۸، زمستان ۱۳۸۰.
۱۹. بیرو، آلن، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر سازوخانی، تهران: انتشارات کیهان، ۱۳۷۰.
۲۰. پاپلی یزدی، محمد حسین و حسین رجبی سناجردی، نظریه های شهر و پیرامون، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۲.
۲۱. پاپلی یزدی، محمد حسین و محمد امیر ابراهیمی، نظریه های توسعه روستایی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۱.
۲۲. پاپلی یزدی، محمد حسین، نظریه های شهر و پیرامون، تهران: سمت، ۱۳۸۱.
۲۳. پچی، آنورلیو، جهان در آستان قرن بیست و یکم (گزارش باشگاه رم) ترجمه علی اسدی، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰.
۲۴. پزشکی، نجمه السادات، ضرورت آموزش و تدوین فرهنگ ترافیک، تازه های ترافیک، شماره ۶، ۱۳۷۹.
۲۵. پیت، ریچارد، نظریه های توسعه، ترجمه مصطفی ازکیا و دیگران، تهران: نشر لویه، ۱۳۸۴.
۲۶. پیت، ریچارد و الین هارت ویک، نظریه های توسعه، ترجمه مصطفی ازکیا، رضا صفری شالی، اسماعیل رحمان پور، تهران: لویه، ۱۳۸۴.
۲۷. پیران، پرویز، توسعه برون زا و شهر: مورد ایران، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، دوره ۴، شماره ۳۱، ۱۳۹۸.
۲۸. پیران، پرویز، فرهنگ شهری، فصلنامه مدیریت شهری، زمستان ۱۳۸۰، شماره ۸.
۲۹. پیران، پرویز، در پی تبیین جامعه شناختی طلاق: ملاحظات روش شناختی (تحلیل سه سطحی پدیده ها) مرکز پژوهشهای آسیب شناختی، تهران: ۱۳۶۳.
۳۰. پیران، پرویز، شهر شهروند مدار، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ۱۳۷۳، شماره ۱۲۲ - ۱۲۱.
۳۱. پیران، پرویز، شهر شهروند مدار، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ۱۳۷۳، شماره ۱۲۰ - ۱۱۹، ص ۴۶ - ۵۱.
۳۲. تاجبخش، کیان، آرمان شهر؛ فضا، هویت و قدرت در اندیشه اجتماعی معاصر، ترجمه افشین خاکباز، تهران: نشر نی، ۱۳۸۶.
۳۳. توسلی، غلامعباس، نظریه های جامعه شناسی، تهران: نشر سمت، ۱۳۷۳.
۳۴. توماس، کارولین، حکومت جهانی، توسعه و امنیت انسانی، مترجم مرتضی بحرانی، تهران: پژوهشگاه مطالعات راهبردی، ۱۳۸۲.
۳۵. توسلی، غلامعباس، جامعه شناسی شهری، تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۸.
۳۶. جهانیان، ناصر، اهداف توسعه با نگرشی سیستمی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۲.
۳۷. چپ من، دیوید، محلات و مکانها در محیط انسان ساخت، ترجمه شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبان، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
۳۸. چکیده مقالات همایش توسعه محله ای چشم انداز توسعه پایدار شهر تهران، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۸۳.
۳۹. چلبی، مسعود، جامعه شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری اجتماعی، تهران: نشر نی، ۱۳۷۵.
۴۰. حاتمی نژاد، حسین، ((عدالت اجتماعی، رکن اساسی توسعه پایدار شهری))، مدیریت شهری، تابستان ۱۳۸۰، شماره ۶.

۴۱. حاجی پور، خلیل، برنامه ریزی محله - بنا، "رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار"، نشریه هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، شماره ۲۶، ص ۳۷، ۱۳۸۵.
۴۲. حبیب، فرشته، (فرهنگ و کاربرد شهر)، نشریه شهرساز، تهران: ۱۳۸۱، شماره ۵۴.
۴۳. حبیبی، سید محسن و مسائلی، صدیقه، "سرنه کاربری های شهری"، سازمان ملی زمین و مسکن، تهران: ۱۳۷۸.
۴۴. خاکی، غلامرضا، روش تحقیق در مدیریت، تهران: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۹.
۴۵. دلاور، علی، مبانی نظری و علمی پژوهشی در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: انتشارات رشد، ۱۳۷۶.
۴۶. دواس، جی. ای، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نابی، تهران: نشر نی، ۱۳۷۶.
۴۷. دورژ، موریس، روشهای علوم اجتماعی، ترجمه خسرواسدی، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۵.
۴۸. دیکنز، پیتر، جامعه شناسی شهری، ترجمه حسین بهروان، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۷.
۴۹. رایبویچ، جوناس، ((کار تیا: به سوی توسعه پایدار شهری))، ترجمه کتابیون عزیزاده، نشریه مسکن و انقلاب، ۱۳۸۰، شماره ۹۳، ص ۴۹.
۵۰. راد کلیفت، مایکل، ترجمه حسین نیر، ((توسعه پایدار))، انتشارات وزارت کشاورزی، ۱۳۷۳.
۵۱. ربانی، رسول، بررسی عوامل اجتماعی - فرهنگی و میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، ۱۳۸۵، پیش شماره اول.
۵۲. ربانی، رسول، با همکاری فریدون وحید، جامعه شناسی شهری، اصفهان: دانشگاه اصفهان؛ انتشارات سمت، ۱۳۸۵.
۵۳. رتیز، جورج، نظریه جامعه شناسی در دوره معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی، ۱۳۸۰.
۵۴. رحیمی، حسین، توسعه پایدار شهری با تاکید بر توانهای محیطی مطالعه موردی شهر کاشمر، پایان نامه دکتری، دانشگاه تربیت مدرس (دانشکده علوم انسانی)، ۱۳۷۸.
۵۵. رفیع پور، فرامرز، کندو کاوها و پنداشته ها، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۲.
۵۶. ریور، اسوالد، افسانه ی توسعه اقتصادهای نا کارآمد قرن بیست و یکم، ترجمه ی محمود عبدالله زاده، تهران: اختران، ۱۳۸۳.
۵۷. زاهدی، مازندرانی، محمد جواد، توسعه و نابرابری، تهران: مازیار، ۱۳۸۲.
۵۸. زاهدی، شمس السادات، توسعه پایدار، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۶.
۵۹. زاکس، اینیاسی، ترجمه ویکتوریا جمالی، ((نگاهی به تعاریف توسعه پایدار از دیدگاههای مختلف)) نشریه انجمن متخصصان محیط زیست ایران، شماره ۳، ۱۳۷۵.
۶۰. زاکس، اینیاسی، بوم شناسی و فلسفه توسعه در قرن ۲۱، ترجمه سید حمید نوحی، تهران: مؤسسه فرهنگی کیان، ۱۳۷۳.
۶۱. ساوج، ماریک و آلن وارد، جامعه شناسی شهری، ترجمه ابوالقاسم پوررضا، تهران: سمت، ۱۳۸۰.
۶۲. سالنامه آماری استان خوزستان ۱۳۸۵، معاونت برنامه ریزی استانداری دفتر و آمار و اطلاعات، انتشار: دی ۱۳۸۶.
۶۳. ساروخانی، باقر، روشهای تحقیق در علوم اجتماعی، جلد اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۵.
۶۴. ساروخانی، باقر، روشهای تحقیق در علوم اجتماعی، جلد دوم، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۷.
۶۵. ساروخانی، باقر، روشهای تحقیق در علوم اجتماعی، جلد سوم، تهران: نشر دیدار، ۱۳۸۲.
۶۶. ساروخانی، باقر، جامعه شناسی ارتباطات، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۵.
۶۷. سرایی، حسن، مقدمه ای بر نمونه گیری در تحقیق، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۵.
۶۸. سن، آمار تیا کومار، توسعه به مثابه آزادی، ترجمه وحید محمودی، تهران: دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت، ۱۳۸۲.
۶۹. سویج مایکل، جامعه شناسی شهری، ترجمه ابوالقاسم پوررضا، تهران: سمت، ۱۳۸۰.
۷۰. سو، آلون، تغییر اجتماعی و توسعه: مروری بر نظریات نوسازی، وابستگی و نظام جهانی، ترجمه محمود حبیبی مظاهری، تهران: پژوهشگاه مطالعات راهبردی، ۱۳۷۸.
۷۱. سیف اللهی، سیف الله، جامعه شناسی مسایل اجتماعی ایران، مجموعه مقاله ها و نظرها، تهران: پژوهشگاه جامعه پژوهی و برنامه ریزی میزان، ۱۳۸۱.
۷۲. شریفی، حسن، پاشا، روش های آماری در علوم رفتاری، تهران: انتشارات سخن، ۱۳۷۶.
۷۳. شیانی، ملیحه، تحلیلی جامعه شناختی از وضعیت شهروندی در لرستان، مجله جامعه شناسی ایران، دوره چهارم، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۱.
۷۴. شهیدی، محمد حسن، مقدمه ای بر برنامه ریزی سیستم حمل و نقل شهری و مهندسی ترافیک، تهران: دانشکده هنرهای زیبا، ۱۳۷۱.
۷۵. شیخی، محمد تقی، جامعه شناسی شهری، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۰.

۷۶. شیخ زاده، حسین، نخبگان و توسعه ایران، تهران: انتشارات باز، ۱۳۸۴.
۷۷. شیخی، محمد تقی، جامعه شناسی شهری، تهران: نورگیتی، ۱۳۷۸.
۷۸. صرافی، مظفر، شهر پایدار چیست؟، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴، زمستان ۱۳۷۹.
۷۹. عزیزی، محمدمهدی، "توسعه شهری پایدار: برداشت و تحلیل از دیدگاههای جهانی"، نشریه علمی پژوهشی صفا، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۳۳، ۱۳۸۰.
۸۰. عزیزی، محمدمهدی، ((محل مسکونی پایدار: مطالعه موردی نارمک))، نشریه علمی پژوهشی هنرهای زیبا، دانشگاه تهران: پاییز ۱۳۸۵.
۸۱. عظیمی، دوبخشری، ناصر، برنامه ریزی منطقه ای، شهر و انباشت سرمایه، مشهد: نشر نیکا، ۱۳۸۴.
۸۲. عظیمی، حسین، مدارهای توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران، تهران: نشر نی، ۱۳۷۱.
۸۳. علی، بابایی، یحیی، رگرسیون چند متغیره در نرم افزار آماری SPSS، تهران: مؤسسه نشر جهاد، ۱۳۷۷.
۸۴. فراهانی، محمد، کالبد شکافی توسعه در ایران، تهران: پرسمان، ۱۳۸۳.
۸۵. فروند، ژولین، نظریه های مربوط به علوم انسانی، ترجمه دکتر علی محمد کاردان، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۲.
۸۶. فیالکوف، یانکل، جامعه شناسی شهر، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران: آگه، ۱۳۸۳.
۸۷. قوام، عبدالعلی، چالش های توسعه سیاسی، تهران: نشر قومس، ۱۳۸۲.
۸۸. کاتوزیان، محمدمهدی، اقتصاد سیاسی ایران، ترجمه ی محمد رضا نفیسی و کامبیز عزیزی، تهران: نشر مرکز، ۱۳۷۲.
۸۹. کانث، راجانی، الگوهای نظری در اقتصاد توسعه، ترجمه دکتر غلامرضا آزاد ارمکی، تهران: پاییز ۱۳۷۴.
۹۰. کریشنارائو، پی نین تی، توسعه پایدار ((اقتصاد و ساز و کارها))، ترجمه احمد رضا یوری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
۹۱. کرلینجر، پدهاز، رگرسیون چند متغیری در پژوهش رفتاری، ترجمه حسن سرایی، تهران: سمت، ۱۳۸۴.
۹۲. کرلینجر، فردان، مبانی پژوهش در علوم رفتاری، ترجمه حسن پاشا شریفی و دیگران، تهران: انتشارات آوای نور، ۱۳۷۴.
۹۳. کرایب، یان، نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس، ترجمه عباس مخبر، تهران: آگه، ۱۳۸۱.
۹۴. کفاشی، معجید، ((برنامه ریزی حمل و نقل کلان شهری و تأثیر آن در توسعه شهر پایدار))، فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیای سرزمین، دانشگاه آزاد اسلامی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۸۵.
۹۵. کلانتری، خلیل، پردازش و تحلیل داده ها در تحقیقات اجتماعی و اقتصادی، تهران: انتشارات مهندسی طرح و منظر، ۱۳۸۲.
۹۶. کورتز، نورمن، مقدمه ای بر آمار در علوم اجتماعی، ترجمه حبیب الله تیموری، تهران: نشر نی، ۱۳۸۳.
۹۷. کوئن، بروس، مبانی جامعه شناسی، ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: انتشارات سمت، چاپ نهم، ۱۳۷۶.
۹۸. کیوی، ریمون و لوک و ان کامپنهود، روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک گهر، تهران: انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۷۵.
۹۹. گولدنر، آلویین، بحران در جامعه شناسی، ترجمه فریده ممتاز، تهران: انتشارات سهامی انتشار، ۱۳۶۸.
۱۰۰. گیدنز، آنتونی، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات نی، چاپ پنجم، ۱۳۷۸.
۱۰۱. لاکس، پیتر، ترجمه جهانی و قدرت نما، ((مدیریت منابع آب و توسعه پایدار))، مجله آب و توسعه، شماره ۲، ۱۳۷۴.
۱۰۲. لتربراون و هالکین، ترجمه طراوتی و بهار، ((برای چند نفر جا هست؟)). انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، ۱۳۷۴.
۱۰۳. لرنی، منوچهر، جامعه شناسی امنیت، تهران: موسسه فرهنگی نشر رامین، ۱۳۸۴.
۱۰۴. لفت و بیچ، کیان، آرمان شهر؛ فضا، هویت و قدرت در اندیشه اجتماعی معاصر، ترجمه افشین خاکباز، تهران: نشر نی، ۱۳۸۶.
۱۰۵. لقائی، حسنعلی، ((مقدمه ای بر مفهوم توسعه شهری پایدار و نقش برنامه ریزی شهری))، فصلنامه علمی - پژوهشی هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، شماره ۶، زمستان ۱۳۷۸.
۱۰۶. لیتل، دانیل، تبیین در علوم اجتماعی: در آمدی به فلسفه علم الاجتماع، ترجمه عبدالکریم سروش، تهران: موسسه فرهنگی صراط، ۱۳۷۳.
۱۰۷. لینچ، کوین، "تئوری شکل خوب شهر"، ترجمه سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
۱۰۸. مثنوی، محمدرضا، ((پایداری شهری و نگرش های اکولوژیکی))، مجله محیط شناسی پژوهشهای محیط زیست، زمستان، ۱۳۸۱، شماره ۳.
۱۰۹. مجموعه مقاله های سمینار جامعه شناسی و توسعه (جلد اول)، تهران: انتشارات سمت، بهار ۱۳۷۳.
۱۱۰. مجموعه مقاله های سمینار جامعه شناسی و توسعه (جلد دوم)، تهران: انتشارات سمت، تابستان ۱۳۷۳.
۱۱۱. مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه شناسی ایران (تهران: ۲۵ - ۲۷ اردیبهشت ۱۳۷۵).
۱۱۲. مسائل اجتماعی ایران، انجمن جامعه شناسی ایران: تهران: آگه، ۱۳۸۳.
۱۱۳. مکمیان، لینار و پرویز شیرانی، کاربرد روش های نمونه گیری در علوم اجتماعی، تهران: انتشارات کلمه، ۱۳۶۴.

۱۱۴. منصورفر، کریم، روشهای آماری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴ .
۱۱۵. موسی کاظم، مهدی، (ارزیابی توسعه پایدار در توسعه شهری) پژوهش موردی شهر قم، پایان نامه دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، ۱۳۷۸.
۱۱۶. نجاتی حسینی، سید محمود، واقعیات اجتماعی شهروندی در ایران، رساله دکتری جامعه شناسی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۲.
۱۱۷. نراقی، یوسف، جامعه شناسی و توسعه، تهران: نشر و پژوهش فرزبان روز، ۱۳۸۰.
۱۱۸. نصیری، حسین، توسعه پایدار چشم انداز جهان سوم، تهران: فرهنگ و اندیشه، ۱۳۷۹.
۱۱۹. وبستر، اندرو، درآمدی بر جامعه شناسی توسعه، ترجمه امیر حسین اصغری، تهران: کوهسار، ۱۳۸۰.

120. Brundtland, Harlem Gro. (1993). "Sustainable Development: An Overview". *Development (Journal of SID)*, Vol.2.No.3.
121. Carmen, Raff. 1996. *Autonomous Development*, London and New Jersey: Zed Books.
122. Devlin, John F. & Yap, Nonita T. (1994). "Sustainable Development and the World Quarterly", Vol.S.No.1.
123. Dimitris, Poulakidas, (2002) Residential choice and locational quality: A discrete-choice modeling approach, University of Pennsilvania. <http://proquest.umi.com>.
124. Elliott, Jenifer A. (1994). *An Introduction to Sustainable Development, The Developing World*, London and New York: Routledge.
125. Hardoy, J. et al. (1992) Environmental problem in Third world cities. *Earthcan*, London.
126. Hazel Ruth, Edwards, (1993), the rol of the residential environment in defining quality of life, University of Illinois. <http://proquest.umi.com>
127. Huston, Perdita. (1993). "Some Thoughts on Population, Equity and Sustainable Development", *Development (Journal of SID)*, Vol.2No.3.
128. Haughton. G & C. (1994), *Hunter (Sustainable Cities)*, London, Regional Association.
129. Jenks M. Burton E. & Williams K. (1996), (Eds) *The Compact city. A 23. Sustainable Urban Form?* Chapman & Hall.
130. Muntemba, Shimwaayi. (1993). "Research for Sustainable Development: The Role of NGOs" *Development (Journal of SID)* Vo1.2.No.3.
131. Mitlin, D, & Satterthwaite (1996). "sustainable development and cities" in: *sustainability* .C. pugh(ed)
132. PSCD. (1996). *Education for Sustainability: an agent for action* Washington D.c uS Government Printing office.
133. Reed, David. (1996). *Structural Adjustment, the Environment, and Sustainable Development*, London: Earthscan Publication Ltd.
134. UNESCO. (1997). *Educating for a Sustainable Future*. Thessaloniki: UNESCO/the Government of Greece.
135. UNESCO. (1996).a. *Our Creative Diversity, Report of the Word Commission on Culture and Development*, Paris: UNESCO Publication.
136. UNICEF. (1993). "UNICEF Strategy for Sustainable Development: Children and" *Environment Development*, Vo1.2.No.3.
137. Wheeler, Stephen M. (2004), "Planning for Sustainability", Routledge, London and New York.